

VLASKA NOSNJA

Vlaska nosnja u selima zajecarske opštine pripada tipu nosnje Vlaha Ungureana. To je nosnja koja se sastoji od kosulje i dve pregace, kod Zena, i kosulje i caksira kod muskaraca, uz znatan broj gornjih odevnih predmeta od belog sukna. Ova arhaicna stocarska nosnja, karakteristicna za veci deo vlaskog tanovnistva u severoistocnoj Srbiji., menjala se postepeno od kraja XIX veka. Tako su u novijoj unguareanskoj nosnji znatni uticaji timocke i osobito sopske nosnje.

OSNOVNI DELOVI ZENSKE ODECE

Zenska nosnja krajem XIX i pocetkom XX veka sastojala se od kosulje ("kamasa") i dve pregace sa dugim vunenim resama ("opreg"). Zimi se nosila haljina od blog sukna ("ajna"). Udate Zene su na glavi nosile "pleceri" sa malom kapom ("sapsa") i peskirom ("propoda"). Na nogam su nosene suknene carape i opanci.

Zenska kosulja ("kamasa") sivena je od kudelnog ili lanenog domaceg platna. Bile su to dugacke i siroke kosulje, osobito za svecane prilike, sivene su i od pamucnog platna. Bile su to dugacke i siroke kosulje, nabrane oko vrata, ispod uzanog kolira ("guljer"), koji je skoro uvek ukrasen vezom, pretezno crne boje. Gornji deo kosulje nazivao se "cupag", a donji "pole", ili "polje". rukavi su siroki i krojeni tako da polaze od samog kolira (slicno kroju "ranglan"). Raspored vezanih ornamentata je tipican za ove kosulje. Na starijim kosuljama najcesce su to geometrijski ornamenta (romb, kosi i kukasti krst (svastika), sitnije kvadratne i trouglaste sare) koji se pruZaju u nekoliko redova, duZ rukava i duZ izreza na grudima.

Ove kosulje pripadaju siroko rasprostranjenom i veoma arhaicnom tipu poznatom kao "karpatski" tip kosulje.

Preko kosulje opasivao se siri vuneni pojas ("sistori") tkan obicno u dve boje. Preko ovog pojasa nosen je uzi, takodje od vune, koji se naziva "bracir". Tkan je od raznobojne vune, obicno u cetiri niti, sa sarama "kao oci" - "ku ujkuri", ili sa sarama u vidu izlomljenih linija ("suvij"). Uz ovaj pojas nosene su metalne kopce "paftali", "paftole", ili "paftolje". Bile su okrugle, od mesinga, i prodavali su ih kujundZije na vasarima iduci po selima. Krajem XIX veka pafte su nosile i devojke i udate Zene, radnim danom i praznikom.

Za stariju vlasku nosnju u selima zajecarske opštine karakteristicne su dve pregace, nosene preko kosulje, napred i pozadi ("opreg", mn."opredje"). To su male vunene kecelje, ukrasene dugackim vunenim

resama. Tkani deo naziva se "puj", a rese su "sjukuri". Pretežno su crne ili tamnomrke boje, sa prugastim geometrijskim ornamentima utkanim belim pamukom. Najcesci motivi su jednostruka ili dvostruka "kuka" - "krljig", u stvari elementi kukastog krsta, zatim rombovi, koje nazivaju "oci" - "oki", kosi krstovi ("kondjija") i isprekidane linije ("specaza"). Prednje i zadnje pregace tkane su na isti nacin i veoma su slicne, samo sto je zadnja, ponekad, malo sira. Po dnu i sa strane su duge vunene rese, pretežno crne boje, malo prozarane crvenim i belim resama.

Kosulja sa vunanim pojasom i dve pregace bila je starija letnja nosnja Vlaha Unguerana. Pregace sa resama, kao i kosulja starijeg tipa, pocele su da se napustaju posle prvog svetskog rata, ali su u mnogim selima, na primer u Lubnici i Halovu, nosene sve do 1946. godine. Od ovog vremena pregace sa resama zamenjuju se postepeno vecim vunanim pregacama bez resa ("prestilka"), koje su radjene pod uticajem sopske nosnje.

Za vreme nasih istrazivanja, Jovan Jankovic, star osamdesetsest godina, iz sela Halova, saopstio nam je da "u starini vlasni nisu znali za prestilke". Zene su pocele da ih nose oko drugog svetskog rata, a moda je dosla iz Velikog Izvora. Florika Markovic iz sela sipikova saopstava da su pregace ("pisteljc") koje se danas nose, poceli da tkaju oko 1920. godine i da je moda preneti iz Velikog Izvora. Ranije su se nosile "pisteljc" "ku sjukuri", kaZe Florika, i one su se nazivale "opredje". U selu Gradskovu "pisteljka bugarjaska" pocela je da se nosi oko 1935. godine, i to pod uticajem nosnje iz Velikog Izvora i iz Bugarske (kazivac Ilija Stankovic, rođen 1909 godine).

Vlahinje postepeno preuzimaju pregace iz sopske nosnje, koja je takodje nosnja dvopregackog tipa. Zadnju pregacu ("prestilka") tkaju na isti nacin kao i u Velikom Izvoru, u dve pole, sa vertikalnim crveno - crnim prugama. cesto ovu pregacu nose napred i pozadi, ali umesto prednje prestilke nose i "mesalj", ili "prestiljka djin treisc" - prestilka kao torba, jer se izradjuje od tkanine sa kvadratnim dvobojnim sarama, kao sto se tkaju torbe u ovoj oblasti.

U nekim vlaskim selima zajecarske okoline, kao i unguareanskoj nosnji uopste, javlja se poseban tip suknje poznat pod nazivom "krecan". Nosena uglavnom zimi, i to u posebnim svecanim prilikama, ova kratka suknja, do iznad kolena, tkana je od domace vune, obicno tamnomrke ili crne boje. Sastavljena je iz dve horizontalne pole, u pojasu sasvim sitno nabrana i napred sasivena. Uz donju ivicu utkana je uzana bela pruga.

U selu sipikovunosene su, u novije vreme, suknje "vlnjik" koje su tkane iz jedne pole i ukasene vertikalno crveno-crnim prugama i utkanim cvetnim sarama. Ova suknja je primljena od podunavskih Vlahi Carana. Sve do kraja XIX veka Vlahinje su u okolini Zajecara nosile poseban tip oglavlja, koji se sastojao od vrste perike nacinjene od vune i kose

("plecer"), male trouglaste, platnene kape ("sapsa") i peskira ("propoda"). Kapa je bila ukrašena vezom, a oko nje, preko plecara, bili su ukrasi od srebrnog novca, Staklenih raznobojnih perli, puzica, cveca i raznobojnog perja. Udate Zene su preko pleceri i sapse vezivale "propodu", dukacak peskir od belog pamucnog platna, sa uzanim prugama mrke i crvene boje.

Vlahinje su se veoma mnogo kitile, osobio glavu i grudi. Najcesci nakit je bio od nanizanog novca i staklenih perli. Uz vrat su nosile ogrlice ("grle") od raznobojnih staklenih perli sa geometrijskim ornamentima. Narukvice i prstenje, od srebra i mesinga, kupovali su od kujundZija, najcesce na vasarima.

OSNOVNI DELOVI MUŠKE ODEĆE

Muska kosulja ("kamasas") sivena je, kao i Zenska, od kudelnog platna, ali se po kroju razlikovala. Krojen je ravno, bez nabora oko vrata, i sa uglavljenim rukavima. Rukavi su bili bez taslica, oko sake široki. Na grudima, duZ izreza i na koliru ("guljer") bila je ukrašena vezenim ornamentima. Preko kosulje se opasivao pojas ("bru") od domace vune crvene boje, širok oko 10cm. Caksire ("corec") od belog domaceg sukna nosili su Vlasi i leti i zimi. Nisu nosili platnene gace. caksire su krojene sa plitkim turom i ravnim nogavicama. U pojasi, sa jedne strane i druge strane, bila su dva kosa razreza ("pecajke"). Oko pecajki i duZ nogavica, po savu caksire su ukrašene vunanim gajtanom ("brnas") crne ili tamnomodre boje. Nosene su malo spustene, ispod struka i vezivale su se uzicom ispletenom od vune ili kudelje, uvucenom kroz porub. Ponekad je, umesto poruba, sukno bilo prorezano na nekoliko mesta pa se kroz ove proreze uvlacio koZni kais. Leti su muskarci obicno oblacili samo kosulju i caksire. Ako je nesto hladnije, oblacili su koZuh, bez rukava i bez ukrasa. Bio je bele boje i kupovali su ga kod kod zuhara u gradu ili na vasarima.

U okolini Zajecara, kao i u drugim selima severoistocne Srbije u kojima Zive Vlasi Ungureani, tipicna muska kapa je bila subara ("kacula", ili "kasula"). Izradjivali su je sami seljaci, od ovcijeg krzna, i u proslosti nosili i leti i zimi. Bila je vecinom bele boje, sa dugim vlasima. Belili su je na pari sumpora, a vlasi (dlake) uplitali, pa zatim rasplitali, da bi bila rastresena i sto veca. Ovakva subara je vecinom okrugla, bez naglasenog vrha. Posle prvog svetskog rata, mladji i imucniji ljudi su poceli da nose jagnjece subare koje su izradjivalji kozuhari.

U selu Gamzigrad zabeleZili smo podatak da su muskarci u proslosti nosili male kape "kicije", od sukna bele boje, koje su nosene leti. O kapi crvene boje sa istim nazivom "kicija", ili "kecija", zabeleZili smo u selima u okolini Bora, osobito u Zlotu. Prema dobijenim opisima, ocigledno je da je ova kapa bila slicna kapi "kece", koja se nosi u okolini Novog Pazara i na Kosovu. Danas poznata kao kapa albanskog stanovnistva, bila je u proslosti rasprostranjena na znatnom delu Balkanskog poluostrva, ali nije

bila tipična za nosnju Vlaha Ungreana. Predpostavljamo da su Vlasi u nekim selima u okolini Bora i Zajecara primili ovu kapu od doseljenika kosovske migracione struje, koji su mogli učestvovati u formiranju današnjeg vlaskog stanovništva u ovom kraju. Zimi po hladnijem vremenu, a često u svećanim prilikama, preko osnovnog odela, nosena je odeća načinjena od belog domaćeg sukna, koja je po kroju skoro istovetna za muskarce i Zene. To je, pre svega, vrsta kaputa poznata kod Vlaha pod nazivom "ajna" ("aljina"), a u nekim oblastima i "suba". Krojena je iz tri dela - ledja i dve prednjice - a između njih umetnuti su koso krojeni komadisukna, klinovi ("kljin"). Ova jednostavna odeća bila je napred otvorena i samo se pod vratom vezivala vunanim uzicama. "Ajna" je imala duge rukave, dok je skoro istovetan deo odeće sa kratkim rukavima nazivan "zubun". Zene su nosile i zubun bez rukava. Ovi delovi nosnje bili su oivčeni bili su oivčeni vunanim gajtanom crne ili tamnomodre boje. Zenske "ajne" su uz ivicu imale i crveni gajtan.

U selu sipikovu, muški zubun se naziva "dZube". Naziv je primljen od stanovnikasela Bracevca. Pored ovih delova nosnje koji su rasprostranjeni u celoj severoistočnoj Srbiji, u pojedinim vlaskim selima noseni su delovi nosnje čiji izgled i nazivi upućuju na susedne etničke grupe. Tako se u Halovu nosio "opandZak", vrsta kabanice od crnog sukna, bez rukava. Otrgala se preko ramena i imala je kapuljacu "kapenak". U Gradskovu se nosila kabanica bez rukava, od belog sukna "j'pndZa". Ovde smo za kapuljacu zabeležili naziv "konc".

Za vlasku nosnju severoistočne Srbije karakteristični su zimski delovi nosnje sa rukavima. Očigledno je da su kabanice bez rukava primljene od susednog stanovništva i da nisu bile rasprostranjene u svim vlaskim selima.

Obuca

U starijoj nosnji Vlaha Ungreana u okolini Zajecara nisu bile poznate carape pletene od vune. Zene su nosile carape od belog sukna, duge do kolena, nazivane "corek", ili "sores". Preko ovih carapa obuvale su se krace carape ("kalcunj"), od sukna crne boje. Pravljene su od pravougaonog komada sukna, kojeg se presavije, na peti malo zasece, i usije duž stopala i listova. sav je otpozadi ukrasavan nasivenim vunanim gajtanom crvene i modre boje.

Muskarci su, umesto carapa, uvijali stopala vunanim obojcima ("obelje"), tkanim u četiri niti, sa kvadratnim crno belim sarama. Obojke, kao i suknene carape, vezivali su oko noge uzicama ("aca") ispletenim od crne vune. Po snegu i vlažnom vremenu, preko obojaka su uvijali stopalo komadom ovčije kože ("plutodj"). Kratko osisano krzno kolazilo je do noge, a spolja je bila glatka koza, koja je stitila noge od vlage.

Opanke ("opinc") izradjivali su sami od svinjske kože. Gradili su ih oputom i vezivali uzicom od kudeljke. Od početka XX veka kupovali su,

osobito za svecane prilike, opanke zanatske proizvodnje.

Preuzeto sa : www.etnografija.com